

TADEUSZ MOLEND

Próba klasyfikacji nauk ekonomicznych w leśnictwie

Попытка классификации экономических наук в лесном хозяйстве

A trial of classification of economic sciences in forestry

W listopadzie 1969 r. na IV Plenum PZPR postawiono, jako dyrektywne założenia nowego intensywnego systemu rozwoju gospodarki narodowej, zwiększenie efektywności badań naukowych i wzrost potencjału kadry naukowej.

Leśnictwo jest tak wielostronnie powiązane z gospodarką narodową, że nowe założenia polityki naukowej stawiają przed nim szczególnie trudne i odpowiedzialne zadania, zwłaszcza w tych dyscyplinach, w których specjalizacja naukowa rozwinęła się dotychczas w słabym stopniu (np. w naukach ekonomiczno-leśnych). Zwiększenie efektywności badań naukowych w leśnictwie w fazie badania i wdrażania wyników do praktyki gospodarczej, jako koncepcja organizacyjna i finansowa, wymaga zwiększenia udziału ekonomistów leśnych zarówno w jednostkach naukowo-badawczych, jak i w przedsiębiorstwach leśnych. Brak służb ekonomiczno-leśnych w przedsiębiorstwach lasów państwowych i słabość kadry naukowej w jednostkach organizacyjnych ekonomiki leśnictwa szkół wyższych i instytutach resortowych, jak również brak specjalizacji w ekonomice leśnictwa utrudniają utrzymanie odpowiedniego tempa wzrostu efektywności badań naukowych w całym leśnictwie.

Aktywizacja roli nauk leśnych na rzecz wzrostu produktywności lasów datuje się od III Zjazdu PZPR (1959), wiąże się więc z nią przeszło 10-letnie doświadczenie. Mimo niewątpliwych osiągnięć polityki naukowej i kadrowej w dziedzinie leśnictwa w okresie ostatniego 10-lecia, utrzymuje się w tej dziedzinie nauki i praktyki wiele nierozstrzygniętych problemów związanych przyczynowo bezpośrednio z niskim stosunkowo stanem efektywności prac naukowo-badawczych w leśnictwie. Między innymi należy tu zagadnienie klasyfikacji nauk ekonomicznych w leśnictwie.

Wybór prawidłowego systemu klasyfikacji wiąże się nie tylko z systemem produkcji społecznej, ale także z wielkością krajowej bazy leśnej, dla której kształci się specjalistów naukowych, a nadto zależy od celów i zadań stawianych gospodarstwu leśnemu. W klasyfikacji nauk ekonomicznych w leśnictwie utrzymuje się przestarzały tradycjonalizm, z którym nauki rolnicze zdołały się skutecznie rozprawić.

Dydaktyka nauk ekonomiczno-leśnych na wydziałach leśnych szkół wyższych obejmuje tylko encyklopedyczny zarys wiedzy ekonomicznej uznany w oficjalnych programach za niezbędne minimum przy wykonywaniu zawodu przez absolwenta ze studiami biologiczno-leśnymi. Nazwa i zakres wykładów i ćwiczeń w grupie nauk ekonomicznych leśnictwa ulegały zmianie w PRL, co częściowo ma swój wyraz w nazwie odpowiednich katedr i instytutów uczelnianych. I tak np. na Uniwersytecie Poznańskim istniała w latach 1946—1950 Katedra Administracji i Rachunkowości Leśnej, w Wyższej Szkole Rolniczej w latach 1951—1956 Katedra Ekonomii i Polityki Leśnej, a po 1956 r. Katedra Ekonomiki Leśnictwa. Od 1970 r. istnieją w Warszawie i Poznaniu Instytuty Organizacji Gospodarstwa Leśnego (powstałe z połączenia b. katedr ekonomiki leśnictwa z b. katedrami zarządzania lasu i innymi jednostkami), Katedry Ekonomiki Drzewnictwa (na Wydziałach Technologii Drewna), a w Krakowie — Instytut Ekonomiki Leśnictwa i Organizacji Gospodarstwa Leśnego.

W grupie nauk ekonomiczno-leśnych dla studentów jedyne go kierunku biologicznego na Wydziale Leśnym występują w programie dydaktycznym w 1970 r. jako przedmioty wykładowe: ekonomika leśnictwa, rachunkowość leśna oraz nauka o pracy i ochrona pracy (przedmioty obligatoryjne), a do wyboru: historia leśnictwa i rachunek ekonomiczny w leśnictwie, razem 5 przedmiotów dla kierunku biologicznego.

W PRL nie ma dotychczas specjalizacji naukowej w grupie nauk ekonomiczno-leśnych, ani w uczelniach rolniczych, ani w uczelniach ekonomicznych. Jedyną drogą indywidualnej specjalizacji w tej dziedzinie jest przewód doktorski oraz tworzone studia doktoranckie (z 3-letnim programem dydaktycznym). Jedynym krajem w światowym systemie ekonomiki planowej, który wprowadził szeroko pojętą specjalizację w ramach wyodrębnionych przed wojną wydziałów ekonomiczno-leśnych jest ZSRR (w leningradzkiej akademii i regionalnych instytutach techniczno-leśnych). Niektóre kraje RWPG nie weszły na drogę tworzenia wydziałów ekonomiczno-leśnych ze względu na szczupłość krajowej bazy leśnej, deficyt kadr ekonomicznych, itp. W krajach zachodniej Europy utrzymuje się na wydziałach leśnych system katedr: polityki leśnej, ekonomiki przedsiębiorstw leśnych, historii leśnictwa, ekonomiki leśnictwa światowego itp. Specyficzne formy wykazuje NRD, w której istnieje zespół jednostek organizacyjnych reprezentujących całość dyscyplin ekonomiczno-leśnych, zlokalizowany na wydziale leśnym podporządkowanym drezdeńskiej politechnice. Niezależnie od tego istnieje w Eberswalde jednostka organizacyjna nauk ekonomiczno-leśnych w zespole innych komórek podległych Akademii Nauk Rolniczych w Berlinie.

Jak wynika z przedstawionych przykładów, kryteria i metody klasyfikacji nauk ekonomicznych leśnictwa, stosowane w krajach europejskich, przedstawiają obraz niejednolity, nacechowany tradycjonalizmem. Specyfika polskiego gospodarstwa leśnego sprawia, że nie da się w całości zapożyczyć żadnego z zagranicznych systemów klasyfikacji nauk ekonomicznych leśnictwa, to znaczy, że na wzór nauk rolniczych trzeba szukać własnych rozwiązań. Rozwiązaniem zagadnienia klasyfikacji nauk ekonomicznych leśnictwa i specjalizacji w tej grupie nauk może być przyjęcie zasady koncentracji sił i środków.

Przeprowadzona niedawno przez doc. dra K. Müllera próba klasyfikacji ogólnej nauk leśnych („Gedanken zum System der Forstwissenschaft”, Arch. für Forstwesen, 1967, H. 6/9) pozostawia problem podziału nauk ekonomicznych w leśnictwie nadal otwarty i dyskusyjny (podział na 6 dyscyplin: zarządzanie, ekonomika leśnictwa jako dział gospodarki narodowej, ekonomika i finanse przedsiębiorstw leśnych, historia leśnictwa, nauka o pracy w leśnictwie, organizacja i planowanie leśnictwa).

W krajach RWPG, w których wzrost produktywności lasów stanowi podstawowe zadanie leśnictwa uspołecznionego, potrzeba specjalizacji naukowej w tej grupie nauk leśnych prowadzi do zmiany form organizacyjnych w systemie kształcenia wyspecjalizowanej kadry kierowniczej. Potwierdzeniem generalnego charakteru tego zjawiska może być w naszym kraju przechodzenie Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego na system szkolenia specjalistów wyższych stopni na studiach podyplomowych i doktoranckich, które uznano za podstawowe zadanie najstarszego w kraju wydziału prawa.

Specjalizacja w zakresie nauk ekonomiczno-leśnych na studiach podyplomowych i doktoranckich wymaga prawidłowej klasyfikacji nauk ekonomicznych w leśnictwie i określenia stopnia deficytowości kadry ekonomicznej w poszczególnych dyscyplinach tych nauk. Nikt nie wie ilu leśników powinno się znaleźć w liczbie 12 500 doktorów przewidzianych programem na 5-lecie 1971—1975. Wiadomo natomiast, że są oni niezbędni zarówno w placówkach naukowo-badawczych leśnictwa, jak i w przedsiębiorstwach lasów państwowych, jako rzecznicy rewolucji naukowo-technicznej, wzrostu efektywności badań naukowych i podnoszenia produktywności lasów proporcjonalnie do potrzeb i możliwości. Jeśliby, jako wstępną podstawę szacowania wielkości zapotrzebowania tej grupy specjalistów naukowych przyjąć udział leśnictwa w tworzeniu dochodu narodowego, to na 5-latkę 1971—1975 trzeba by zaplanować co najmniej 250 doktorów nauk leśnych, w tym co najmniej 25% w zakresie nauk ekonomicznych leśnictwa.

Analogiczny problem specjalizacji naukowej w zakresie nauk ekonomicznych rolnictwa rozwiązany został w PRL w drodze intensywnej rozbudowy bazy doświadczalnej, utworzenia jednego specjalistycznego wydziału ekonomicznego rolnego i wzmocnienia potencjału instytutów rolniczych Polskiej Akademii Nauk. Ta sama droga koncentracji i specjalizacji w jednym ośrodku (jeden z istniejących wydziałów, IBL) jest otwarta także dla nauk ekonomicznych leśnictwa.

Studia podyplomowe i doktoranckie nauk ekonomicznych leśnictwa, podjęte, wzorem FAO, jako działalność gospodarcza w dziedzinie wytwarzania, obrotu towarowego i konsumpcji produktów pochodzenia leśnego, obejmować mogą i powinny następujący zakres dyscyplin naukowych:

I. EKONOMIKA LEŚNICTWA JAKO MAKROEKONOMIKA

1. Ustawodawstwo leśne i problemy prawne leśnictwa.
2. Ekonomiczne podstawy polityki leśnej i drzewnej.
3. Polityka ochrony przyrody i środowiska ludzkiego.
4. Ekonomika zasobów naturalnych.
5. Ekonomika produkcji leśnej.
6. Ekonomika transportu leśnego.
7. Ekonomika dystrybucji,

zbytu i spedycji drewna. 8. Ekonomia importu i eksportu drzewnego. 9. Ekonomia konsumpcji i substytucji drewna. 10. Geografia gospodarcza leśnictwa. 11. Geografia gospodarcza drzewnictwa. 12. Historia leśnictwa. 13. Historia drzewnictwa. 14. Ekonomia przemysłu drzewnego (tarcznego, płytowego, meblarskiego). 15. Ekonomia przemysłu celulozowo-papierniczego i przetwórstwa papierniczego.

II. ORGANIZACJA, ZARZĄDZANIE I PLANOWANIE GOSPODARSTWA LEŚNEGO

1. Organizacja i zarządzanie przedsiębiorstw leśnych. 2. Planowanie, programowanie i programowanie produkcji w przedsiębiorstwie leśnym. 3. Organizacja produkcji leśnej. 4. Organizacja transportu wewnątrzakładowego: 5. Organizacja składnic manipulacyjnych i przeładunkowych. 6. Ekonomia mechanizacji leśnictwa. 7. Ekonomia inwestycji leśnych. 8. Gospodarka finansowa przedsiębiorstw leśnych. 9. Ekonomia nadzoru nad lasami niepaństwowymi. 10. Ekonomia zadrzewień i plantacji drzewnych. 11. Rachunkowość leśna. 12. Rachunek ekonomiczny w leśnictwie. 13. Nauka o pracy i ochrona pracy w gospodarstwie leśnym. 14. Ekonomia kształcenia wykwalifikowanych kadr w leśnictwie. 15. Ekonomia regionalnych bilansów drzewnych.

III. ORGANIZACJA, ZARZĄDZANIE I PLANOWANIE PRZEDSIĘBIORSTW PRZEMYSŁOWYCH I HANDLOWYCH W DRZEWNICTWIE

1. Organizacja i zarządzanie przedsiębiorstw drzewnych. 2. Planowanie, prognozowanie i programowanie przemysłu drzewnego. 3. Organizacja produkcji przemysłowo-drzewnej. 4. Organizacja transportu wewnętrznego i zewnętrznego. 5. Gospodarka materiałowa. 6. Ekonomia projektowania i wykonawstwa inwestycyjnego. 7. Gospodarka finansowa przedsiębiorstw drzewnych. 8. Rachunkowość przedsiębiorstw drzewnych. 9. Rachunek ekonomiczny w drzewnictwie. 10. Nauka o pracy i ochrona pracy w drzewnictwie. 11. Organizacja elektronicznego przetwarzania danych. 12. Normatywny rachunek kosztów produkcji. 13. Sprawozdawczość i kontrola przedsiębiorstw drzewnych. 14. Analiza operatywna i problemowa potrzeb odbiorców. 15. Ekonomia kształcenia kadr wykwalifikowanych w drzewnictwie.

IV. NAUKI PODSTAWOWE, EKONOMICZNE I PRAWNE (DO WYBORU)

1. Ekonomia polityczna. 2. Planowanie, prognozowanie i programowanie gospodarki narodowej. 3. Ekonomia rolnictwa i gospodarki wodnej. 4. Ekonomia przemysłu i handlu. 5. Ekonomia budownictwa. 6. Nauki prawne, filozoficzne i socjologiczne.

V. NAUKI PODSTAWOWE PRZYRODNICZE I TECHNICZNE (DO WYBORU)

Przedstawiony model klasyfikacji nauk ekonomicznych w leśnictwie, jako jeden z możliwych wariantów, ma charakter dyskusyjny i został opracowany pod kątem widzenia tzw. intensywnego systemu rozwoju gospodarki narodowej, który wymaga wzrostu efektywności badań naukowych w służbie pilnych i najpilniejszych potrzeb rozwoju ekonomicznego kraju, wzrostu potencjału kadry naukowej i wzrostu produktywności lasów. Specjalizacja w grupie nauk ekonomiczno-leśnych w formie studiów podyplomowych i doktoranckich stanowi jedno z podstawowych ogniw postępu technicznego i ekonomicznego leśnictwa jako działu gospodarki narodowej. Koncepcja tej specjalizacji na lata 1971—1975 oparta na idei koncentracji sił i środków w jednym z istniejących ośrodków przewiduje jako najpilniejsze trzy kierunki kształcenia obejmujące:

- ekonomikę leśnictwa w znaczeniu makroekonomiki tj. w ścisłym powiązaniu z drzewnictwem na wzór klasyfikacji FAO,
- mikroekonomikę przedsiębiorstw leśnych i
- mikroekonomikę przedsiębiorstw drzewnych.

Bez względu na formę i zakres klasyfikacji nauk ekonomicznych w leśnictwie idea specjalizacji naukowej ekonomistów leśnych, zapoczątkowana z dobrym skutkiem w ZSRR, znajduje coraz szersze zastosowanie w innych krajach światowego systemu ekonomicznego socjalizmu, m. in. w NRD i na Węgrzech, odpowiednio do potrzeb szybkiego wdrażania wyników współczesnej fazy rewolucji naukowo-technicznej w świecie.

Praca wpłynęła do Komitetu Redakcyjnego 13 grudnia 1970 r.

Краткое содержание

Полное использование достижений современной фазы научно-технической революции для оптимального формирования роста механизации лесного хозяйства и производительности леса, требует не только актуализации (модернизации) существующего состояния лесных наук в стране, но также подготовки кадров лесных экономистов, способных обеспечить высокую эффективность научных исследований и новой техники.

С 1959 г. в ПНР обязывают директивы по вопросу роста производства и продуктивности лесов, а также экономии древесины. Несмотря на это темпы реализации введения результатов научных исследований и новой техники в лесном хозяйстве в дальнейшем встречает непреодолимые трудности, между прочим, в результате дефицита кадров лесных экономистов необходимых в процессе новой научной политики и системы интенсивного развития народного хозяйства в пятилетке 1971—1975.

Научная специализация лесных экономистов в ПНР охватывает в настоящее время тех, кто окончил лесные факультеты в 5-летних Высших Учебных Заведениях, в трех формах:

- на ассистенском стаже (а также заочно) в ходе подготовки кандидатской степени,
- на последиplomных 3-семестровых курсах по экономике лесного хозяйства с отдельной дидактической программой, и на трехлетних кандидатских курсах в области экономическо-лесных наук.

Для этих трех форм специализации лесных экономистов автор разработал модель специализации лесных экономистов в трех отраслях:

- экономики лесного хозяйства, где особо выделено макроэкономика, охватывающая теоретические основы лесной политики и лесоведения,

- экономики лесных предприятий, охватывающей организацию, руководство и планирование лесных предприятий в системе планированной экономики и, наконец,
- экономики деревообрабатывающих предприятий, т. е. в области экономики промышленности и торговли древесиной.

Каждая из этих трех отраслевых специализаций охватывает по 15 отдельных экономических дисциплин лесного хозяйства. Точность и пропорции в делении лесо-экономических дисциплин, а также между направлениями дегломерации и агломерации этих наук имеют переменный и дискуссионный характер, а система классификации каждой группы наук подвергается постоянной эволюции в направлении усовершенствования и иерархии потребностей.

Представленный автором модель классификации экономических наук лесного хозяйства, понимаемых согласно дефиниции применяемой ФАО, как экономическая деятельность в области продуктов лесного происхождения, от сырья до готового продукта, охватывает как единое целое взаимосвязанных и обусловленных экономических процессов, участвующих в формировании древесного баланса (продукция, товарооборот, потребление). Благодаря этому как один из возможных вариантов классификации экономическо-лесных наук эта модель может являться исходным положением в политике оперативного роста эффективности лесных наук и новой техники в лесном хозяйстве.

S u m m a r y

The taking full advantage of achievements of the modern stage of scientific and technical revolution for the optimum performance of increase of the mechanization of forestry and of the forest productivity requires not only bringing up to date (modernization) the existing state of forest sciences in Poland but also preparation of personnel of forest economists, able to ensure a high effectiveness of scientific research and new technics.

Since 1959, there are in the Polish People Republic operative directions concerning the increase of production and productivity of forests and of saving use of wood. Nevertheless, the rate of introduction of results of scientific research and of new technics into the forest practice still encounters unsurmountable difficulties, among other things in consequence of the scarceness of the staff of forest economists, necessary in the process of the new scientific politics and of the system of development of the forest economy, in the 5 years' period 1971—1975.

The scientific specialization of forest economists in Poland embraces at present the graduates of 5 years' studies at the forest faculties of high schools in three forms:

- in course of the assistant training or (extramurally) of the doctoral studies,
- in course of three semesters' postgraduate studies of forest economy with a special didactic programme and,
- in course of three years' doctoral studies of forest economy sciences.

For these three forms of specialization of forest economists the author elaborated a model of specialization of forest economists in three scopes:

- forest economy in meaning of macroeconomy, embracing theoretical bases of forest and wood politics,
- economy of forest enterprises, embracing organization, management and planning of forest enterprises in the system of planned economy, finally,
- economy of woodworking enterprises, i.e. in the scope of the economy of woodworking industries and of wood trade.

Each of these three specialization scopes embraces 15 particular lines of forest economy. The details and proportions in the partition of lines of forest economy and between the directions of deglomeration and agglomeration of these sciences are changeable and discussible, and the classification system of each group of sciences is subjected to permanent evolution in the direction of perfection and of hierarchy of needs.

The classification model of forest economy sciences, conceived after the definition used by FAO as economic activity in the sphere of forest products, from raw material to ready product, embraces the whole of mutually connected and conditioned economic processes taking part in the performance of wood balance (production, trade turnover, consumption). Owing, to this, as one of the possible variants of classification of forest economy sciences, this model can make the base of issue in the politics of operative increase of effectiveness of forest sciences and of new technics in the forestry.